

Anđela FRANČIĆ
Zavod za hrvatski jezik HFI, Zagreb

PRILOG PROUČAVANJU MEĐIMURSKE POVIJESNE ANTROPONIMIJE: IMENOVANJE ŽENA U KANONSKIM VIZITACIJAMA IZ 17. I 18. STOLJEĆA

Polazeći od antroponimske građe ekscerpirane iz popisa međimurskih kućegospodara što ih sadrže kanonske vizitacije iz 17. i 18. stoljeća, u radu se analiziraju ženska osobna imena, prezimena žena te tipovi imenskih formula u kojima se ona javljaju.

Nedostatak radova iz povijesne onomastike nekog kraja uvelike otežava proučavanje suvremenoga onomastičkog materijala prisiljavajući istraživača na mnoštvo pretpostavki jer ne postoji mogućnost da se suvremenost tumači usporedbom s prijašnjim fazama razvoja. Ovaj je rad mali doprinos osvjetljavanju dijela međimurske povijesne antroponimije, tako rijetko zastupljene u onomastičkoj literaturi. Ograničivši se na potvrde ženskih osobnih imena, prezimena žena te imenskih formula u kojima se ona javljaju u popisima gospodarā kuća u kanonskim vizitacijama iz 17. i 18. stoljeća, cilj nam je bio iščitati njihove odlike.

Ukratko o kanonskim vizitacijama

Kanonske su vizitacije pohodi mjerodavnih crkvenih osoba mjestima, ustanovama i osobama podložnima crkvenoj vlasti radi povremenog nadzora. Prvi poznati propisi o njima datiraju iz 4. (sa sinoda u Laodiceji 380.), odnosno iz 14. stoljeća kada je riječ o Zagrebačkoj biskupiji (Statut zagrebačkog kaptola 1334.). Tridentski koncil (1545.—1563.) propisuje da ih obavlja biskup ili osoba koju on ovlasti i to svake, odnosno svake druge godine. Zapisnici kanonskih vizitacija neiscrpno su vrelo podataka o svekolikom životu vremena u kojem su nastali te su stoga dragocjen izvor građe mnogim znanstvenim disciplinama, među kojima je (zbog obilja onimskih podataka) i onomastika. Rukopisni svesci Kanonskih vizitacija Zagrebačke biskupije čuvaju se u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu, a obuhvaćaju razdoblje 1615.—1914. godine. Međimurje, koje je od osnutka Zagrebačke biskupije pod njezinom jurisdikcijom, u sastavu je

Bekšinskog arhidakonata, koji je obuhvaćen protokolima broj 6/VI, 70/I–88/XIX (1640.–1912.).¹

Iz protokola koji se odnose na međimursko područje² izdvojili smo imenske formule kojima su označene žene, a potom smo se osvrnuli na osobna imena i na prezimena iz onih formula kojih su ona sastavni dio.

Imenske formule kojima su imenovane žene

Današnjoj, zakonom propisanoj, imensko-prezimskoj formuli prethodile su više-imenska, odnosno jednoimenska formula s promjenjivim sastavnicama. Tek je pojava stalnih, nasljednih i nepromjenjivih prezimena učinila onomastički sustav imenovanja čvrstim i postojanim. U građi na kojoj se temelji ovaj rad naišli smo na različite tipove imenskih formula kojima su imenovane ženske osobe:

I. Jednočlana formula

*Krecsmaricza, Gergina...*³

II. Dvočlana formula

1. *Relicta*⁴ + prezime

1.1. *Relicta* + izravno prezime⁵

Relicta Petricz, Relicta Habjanecz, Relicta Svabel, Relicta Zagorecz, Relic. Ferenchak...

1.2. *Relicta* + posredno prezime⁶

Rta Tkalchina, Rt. Sostarichka, Rel. Kolarina, Reli. Perkovicza, Rta Laptusina, Rcta Babichka, Rta Kochiska, Rta Zuccharka, Relicta Szinkovicza, Relicta Meszarina, Relicta Kuchmanka...

2. Osobno ime (žene) + prezime

2.1. Osobno ime (žene) + izravno prezime

Helena Vidovich, Barbara Fistrovich, Anna Spoliarich, Mariana Puchkar, Bara Vinczekouich...

¹ Usp. *Kanonske...* 1989.

² Riječ je o protokolima 6/VI, 7/VII, 70/Ia, 71/II i 73/IV.

³ Polazeći od činjenice da su kućegospodari uglavnom bili muškarci, pretpostavili smo da se jednočlane formule tipa *Dervodelich* odnose na njih, iako nije isključena ni mogućnost da se ponekad iza takve oznake krije ženska osoba.

⁴ Osim oznake *relicta* (koja uglavnom prethodi ostalim članovima imenske formule) ponekad srećemo ekvivalente *vidua*, *vdova*/*udoua* (koji rijetko stoje na prvom mjestu imenske formule): *Anna vidua*, *Cath. vidua Varga*, *Hellena Franchich vid.*, *Vidua Bratomanics...*). Popisivač vrlo često umjesto punog lika oznake *relicta* upotrebljava kratice *rel.*, *reli.*, *rta*, *rcta*, *rt.*, *relic*.

⁵ Pod *izravnim prezimenom* razumijevamo imenički podtip prezimena s gramatičkim oznakama N sg. m.

⁶ Pod *posrednim prezimenom* razumijevamo pridjevski podtip prezimena s gramatičkim oznakama N sg. f. On nastaje dodavanjem sufikasa *-(ov)ica*, *-ina*, *-ka* izravnom prezimenu.

2.2. Osobno ime (žene) + posredno prezime

Cathar. Beszedichka, Helena Jakopichichka, Helena Tkalchina, Barbara Slaninarka...

3.1. *Relicta* + osobno ime (udovice)

Rta Dora, Rta Jela, Rt. Orsicza, Rta Helena, Rta Jana, Rta Mara...

3.2. Osobno ime (udovice) + *vidua*

Magda vidua, Dorothe. vidua, Anna vidua, Barba. vidua...

III. Tročlana formula

1. *Relicta* + osobno ime (pok. muža) + prezime⁷

Rta Joannis Maidak, Relicta Mich. Kovach, Rta Greg. Kovach, Rta Francis. Radosich, Relicta Gerg. Horuat, Reli. Jacobi Vugrinecz, Reli. Joan. Baikovecz, Reli. Petri Filipics...

2. *Relicta* + osobno ime (udovice) + prezime⁸

2.1. *Relicta* + osobno ime (udovice) + izravno prezime

Reli. Dorothe. Faics, Relicta Barbara Iztok, Reli. Cath. Bihacs...

2.2. *Relicta* + osobno ime (udovice) + posredno prezime

Rcta Helena Kolaricza, Rcta Dorothea Tutorichka, Rel. Anna Kovachicza...

IV. Ostalo

Relicta nobilis Matthiae Radossich; Altera Vidovichka udoua; Relicta N., N. Lukinichka.

U građi kojom raspolažemo, a koju zbog ograničena opsega ovog rada nismo u mogućnosti donijeti u cijelosti, dominira dvočlana formula (oko 60 %), a najzastupljeniji uzorak jest *Relicta* + prezime (izravno ili posredno), oko 50 %.

Različiti tipovi imenskih formula posljedak su neustaljenosti prezimena, odnosno imensko-prezimenske formule. Obespravljenost žene naslijeđena iz prošlih vremena, njezin podređen položaj u obitelji i društvu uopće ogleđa se: a) u znatno rjeđoj ulozi domaćina kuće od muškarca, s napomenom da joj tu ulogu priskrbuje u najvećem broju slučajeva udovištvo, b) nerijetko se ni tada ne bilježi (uz oznaku *relictas*) svojim osobnim imenom, nego imenom (i prezimenom) pokojnog muža.⁹

Ženska osobna imena u imenskim formulama

Ženska osobna imena sadržana su u identifikacijskim formulama u našoj podjeli navedenima pod II.2., II.3. i III.2. To su: *Catharina* (23), *Anna* (16), *Dorothea* (11), *Helena* (11), *Magdalena* (7), *Barbara* (6), *Bara* (4), *Dora* (4), *Eva* (2), *Jela* (2), *Mar-*

⁷ Rijetki su primjeri drukčijeg poretka članova imenske formule (npr. *relictas + prezime + ime muža: Rcta Puskarich Petri*) i njezina djelomično drukčijeg sastava (*Hansa Tkalcza sena*).

⁸ *Rcta Szudecz Dora* jedini je primjer drukčijeg poretka članova imenske formule.

⁹ Zbog takvih zapisa zakinuli smo za podatak o ženskom osobnom imenu. Oni su jedan od uzroka malog broja potvrda ženskih imena.

ga(reta) (2), *Mariana* (2), *Susana* (2), *Elizabeta* (1), *Jana* (1), *Lucia* (1), *Mara* (1), *Maria* (1), *Maricza* (1), *Orsicza* (1), *Ursula* (1).

Imena su zapisana u latiniziranom¹⁰ (*Dorothea*) ili (rjeđe) pohrvaćenom liku (*Elizabeta*). Najčestotnije je ime *Catharina*, slijede *Anna*, *Helena*, *Dorothea*, *Magdalena*, *Barbara* (= 74 %). Imena dužih postava često su pisana skraćeno: *Cath.*, *Doroth.*, *Marga*. ... Jedna se imena javljaju samo u temeljnom liku (*Catharina*, *Anna*, *Helena*, *Eva*, *Marga(reta)*, *Susana*, *Lucia*, *Elizabeta*), a druga i u liku tvorbene varijante (*Dorothea* i *Dora*; *Magdalena* i *Magda*; *Barbara* i *Bara*; *Ursula* i *Orsicza*; *Maria* i *Mara*, *Maricza*, *Mariana*). Brojem tvorbenih varijanata izdvaja se osobno ime *Maria*, koje će u kasnijem razdoblju biti jedno od najčestotnijih. Dijalekatski utjecaj kajkavštine (protetsko *j*) vidljiv je u imenskom liku *Jana*. Na osnovi potvrda imena dvosložne strukture nastalih regresivnom tvorbom¹¹ (*Bara*, *Dora*, *Jela*, *Magda* i *Mara*) te izvedenica sufiksom *-ica* (*Maricza*, *Orsicza*) može se pretpostaviti da je riječ o tvorbenom načinu i sufiksu plodnom i u 17. i 18. stoljeću¹².

Na osnovi isključivih potvrda svetačkih ženskih osobnih imena¹³ zaključujemo da je riječ o vremenu završene smjene slavenskoga imenskoga fonda imenima latinskog ishodišta ili posredništva koja su se postupno u nj infiltrirala da bi ga s vremenom sasvim istisnula. Svetačkih je imena u usporedbi sa slavenskima znatno manje (pogotovu kada je riječ o ženskim osobnim imenima), što rezultira istoimenošću mnogih osoba, tj. imenskom entropijom.

Ženska osobna imena potvrđena su i u imenskim formulama kojima se identificiraju muškarci: *Magda* (*Mattok Magdin zet*), *Maruška* (*Maruskin zet*) i *Munika* (*Munikin zet*).

Prezimana žena u imenskim formulama

Prezimana žena sadržana su u identifikacijskim formulama u našoj podjeli navedenima pod I., II.1., II.2., III. i IV. Oblici prezimana kojima se imenuju ženske osobe dvojaki su:

a) prezimana oblikom identična onima kojima se imenuju muške osobe — izravna prezimana (*Rta Szabol*, *Relicta Zagorecz*, *Anna Meszar*, *Rta Horuath*, *Susana Kovach*, *Relicta Kosz*, *Relicta Svabel*, *Rta Gorichanez...*),

¹⁰ Kanonske su vizitacije toga razdoblja (17. i 18. stoljeće) pisane latinskim, službenim jezikom crkve.

¹¹ Regresivna je tvorba oblik nesufiksne tvorbe. Njome nastaju antroponimi dvosložne postave, i to (jednostavnim ili kombiniranim) kraćenjem primarnih antroponimskih leksema te karakterističnim morfološkim i prozodemskim uobličavanjem okrnjaka kao znakova za posebnu antroponimsku službu (Bjelanović 1988:175–178).

¹² Suvremenija grada (20. stoljeće) iz Svete Marije govori u prilog njegove pretežitosti među tvorbenim sufiksima (Varga 1986:182–188). Sufiks *-ica* i danas je najplodniji, a likovi tipa *Mara*, *Bara* učestalosti uporabe izgubili su početno hipokorističko značenje.

¹³ Slično je stanje i u fondu muških osobnih imena potvrđenih u istom izvoru.

b) prezimena tvorena sufixsima za oznaku ženske osobe – posredna prezimena (*Rcta Helena Kolaricza, Rcta Matekovicza, Rta Laptusina, Rta Kosachka, Rt. Czigliaricza, Rta Tkalchina, Elizabeta Zvonaricza, Anna Liszjacsa, Rel. Habianicza, Rel. Kolarina, Helena Tkalchina, Marga. Szvecsarka, Doroth. Katanicza, Relicta Palatinussicza, Rel. Mikulanicza...*).

Ženski oblici prezimena tvore se od muških sufixsima *-ica* (*Zvonarica*), *-ka* (*Szvecsarka*), *-ina* (*Tkalchina*) i *-ovica* (*Matekovicza*)¹⁴. Ona se odlikuju većim stupnjem obavjesnosti jer ukazuju na spol imenovane osobe (npr. iz jednočlane imenske formule *Krecsmaricza* jasno je da je riječ o ženskoj osobi, dok nam jednočlana formula tipa *Zagorecz* ne daje informaciju o spolu). Osim toga navedeni sufixsi omogućuju sklonidbu ženskih prezimena: N (*Elizabeta*) *Zvonarica*, G (*Elizabete*) *Zvonarice*, D (*Elizabeti*) *Zvonarici*, A (*Elizabetu*) *Zvonaricu*..¹⁵

Usporedivši ovdje promatrane antroponimske kategorije i kontekst njihove pojavnosti s istovjetnim materijalom drugih izvora koji datiraju iz 16.¹⁶, 17.¹⁷ i 18. stoljeća¹⁸ a odnose se na međimursko područje, zaključili smo da zapažanja koja smo iznijeli u ovom radu važe uglavnom i za njihov imenski korpus.

Zaključak

Sudeći po antroponimskoj građi kanonskih vizitacija iz 17. i 18. stoljeća, žene vrlo rijetko imaju ulogu kućegospodara. Najčešće im je donosi udovištvo. Među više različitih oblika imenskih formula dominira dvočlana formula tipa *Relicta* + prezime (izravno ili posredno). Posljedica takva načina imenovanja jest potvrda malobrojnih obraza sastavni dio kojih je osobno ime. Dvadesetak, uglavnom latiniziranih svetačkih imena služi za imenovanje znatno većeg broja jedinki. Osim što mogu biti oblikom identična muškim prezimenima, prezimena žena često su (sufiksima *-ica*, *-ka*, *-ina*, *-ovica*) tvorena od njih. Uvid u druge izvore stare dvjestotinjak i više godina navodi na zaključak da su popisi u kanonskim vizitacijama tipičan primjer onovremenog načina imenovanja.

¹⁴ Pridruživanje sufixasa *-ica*, *-ka*, *-ina* i *-ovica* prezimskim likovima jedan je od načina postanka današnjih međimurskih obiteljskih nadimaka (npr. *Antolička, Novokovica, Dvorskijevica, Šuljka, Filešina...*).

¹⁵ Ženska prezimena sastavni su dio službenoga prezimenskog fonda većine slavenskih jezika. Npr. ženska prezimena u češkom imaju oblik sufixsalnih tvorenica na *-ová/-á*: *Svobodová, Pokorná*. Usp. Knappová 1992:31–66.

¹⁶ *Habsburški...* 1916.

¹⁷ *Neoregestrata...* 1638.

¹⁸ *Conscriptio...* 1720.

Literatura

- Bjelanović, Živko. 1988. *Antroponimija Bukovice*. Split : Književni krug.
- Conscriptio... 1720. Conscriptio Domini Csaktornya, seu totius Insulae Muraköz in Comitatu Szaladiensis situati*. Rukopis u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci.
- Habsburški... 1916. Habsburški spomenici Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*. Uredio Emilij Laszowski. Zagreb, knj. II, 185–186.
- Kanonske vizitacije Zagrebačke (nad)biskupije*. Rukopis. Protokoli br. 6/VI (1651.), 7/VII (1671., 1672.), 70/Ia (1660.), 71/II (1698.), 73/IV (1716.), u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu.
- Kanonske... 1989. Kanonske vizitacije zagrebačke (nad)biskupije 1615–1913, pregled*. Priredili Metod Hrg i Josip Kolanović. Zagreb : Kršćanska sadašnjost.
- Knappová, Miloslava. 1992. *Příjmení v současné češtině*. Liberec : AZ KORT a.s.
- Neoregistrata... 1638. Neoregistrata acta*. Rukopis u Hrvatskom državnom arhivu.
- Varga, Andela. 1986. *Ženska osobna imena u Mariji na Muri. Rasprave Zavoda za jezik* 13/1986, 175–189.

CONTRIBUTIONS TO THE RESEARCH OF MEDIMURJE HISTORICAL ANTHROPONIMY: THE NAMING OF WOMEN IN 17th AND 18th CENTURY CANONICAL VISITATIONS

Summary

The author analyzes female first names, family names as well as name formulas by which women were identified in the lists of house owners in canonical visitations of the 17th and 18th century. She concludes that women rarely appear in the role of house owners and can acquire this role only as widows.

The most common form of identification is a two element formula of the type *Relicta + last name* (type *Relicta Stefokovicza*). As the first name is not an obligatory constituent of identification formulas, only around twenty female first names have been attested in these lists. They are mostly saints' names of the Latin origin among which the name *Catharina* appears most often. Female forms of last names were common. They were formed by suffixes *-ica* (*Cziglaricza*), *-ka* (*Babichka*), *-ina* (*Laptusina*) and *-ovica* (*Koszovicza*).